

DOMOKOS VERONIKA – KOCSIS ATTILA
– NÉMETH NÁNDOR
A MOZGÓ JÁTSZÓTÉR SZEREPE
A KISTÉRSÉGI GYEREKESÉLY
PROGRAMOKBAN

A gyerekek szegénységének csökkentését, esélyeik javítását célzó kistérségi gyerekesély programok az ország komplex programokkal segített leghatározottabb helyzetű kistérségeiben valósulnak meg az Európai Unió által biztosított forrásokból. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat egy kiemelt kísérő program résztvevőjeként nyújt szakmai támogatást a felelősségi körébe tartozó kistérségeknek gyerekesély programjaik megvalósításához. A tanulmány az említett programok szakmai támogatása céljából a Magyar Máltai Szeretetszolgálat által életre hívott Mozgó Játsszóterek működését ismerteti az elmúlt bő három évben felhalmozódott tapasztalatok alapján, bepillantást engedve abba az általuk végzett komplex segítő-támogató tevékenységbe, ami a gyerekek, az érintett települések felnőtt lakossága mellett a helyi intézményeket és a döntéshozókat is eléri.

Bevezetés

A szociális problémák kezelésének magyarországi gyakorlatában körülbelül száz évvel ezelőtt jelentek meg az első olyan kezdeményezések, amelyek helyi szinten, időszakos vagy állandó jelenlétre alapozva és ezáltal az adott közösség helyzetét, problémáit mélyebben megismerve, az érintetteket bevonva, a közösségépítésre is hangsúlyt fektetve igyekeztek segítséget nyújtani egy-egy társadalmi csoport, település, településrész problémáinak megoldásához. Ezek egyik közös jellemzője volt, hogy az azokban résztvevők segítő tevékenységüket a rászorulóknak életkörülményeinek minél alaposabb megismerésével és személyes kapcsolatok kialakításával kívánták megalapozni, hogy a helyben mutatkozó szükségletekre reagálva, az érintettekkel kialakított bizalmi viszonyra építve folytathassák munkájukat. Ugyanakkor tevékenységüket nem korlátozták a rászorulóknak megsegítésére, hiszen céljaik között szerepelt a társadalmi szemléletformálás is. Úgy gondolták, hogy szerepvállalásuk révén hosszabb távon a különböző társadalmi csoportok közötti ellentétek csökkentése is elérhető. Az említett elvek gyakorlatba történő átültetésének igénye szülte már az 1912-ben Újpesten létrehozott első magyar settlementet is, amely

a szociális munka, tanácsadás, munkaközvetítés, képzés mellett a társadalmi csoportok közötti feszültségek enyhítésére, a szemléletformálásra, a jogvédelemre is hangsúlyt fektetett (Pik 2001: 111–115). Szintén a helyi viszonyok megismeréséből kiindulva, a helyiekkel kialakított személyes kapcsolatokra építve kívántak gyakorlati segítő tevékenységet végezni, és a társadalmi csoportok közötti távolságok csökkentését elérni az 1920-as évek végén Szeged környékén meginduló ún. agrársettlement résztvevői, akik a settlement munka módszertanát a vidéki Magyarország viszonyaira próbálták meg adaptálni (Pik 2001: 204–205). Bár az újpesti intézmény példáját követve a harmincas években újabb settlement jellegű kezdeményezések indultak Budapesten, Rákospalotán, Rákosszentmihályon, az országos politikában a negyvenes évek végén bekövetkező fordulat olyan körülményeket teremtett, melyek között ezek működése lehetetlenné vált. 1948-ban az újpesti settlementet bezáratta a kormányzat (Balipap 1990: 62–63), a szociálpolitikát mint olyat felszámoló államszocializmus évtizedeiben pedig egyáltalán nem volt lehetőség a szociális munka ezen ágának gyakorlására. A rendszerváltást követően jelenhettek meg újból a magyarországi settlement munka korábbi hagyományához kapcsolódó, módszertanának bizonyos elemeit alkalmazó és azzal rokon szemléletet képviselő szociális tevékenységek.

Az 1989-ben megalakuló Magyar Máltai Szeretetszolgálat (MMSZ) szellemiségéből – aminek fontos eleme, hogy komoly figyelmet fordít a leginkább rászorulóknak elérésére és megsegítésére – adódott, hogy a szervezet egyre nagyobb erővel, speciális programokkal is megjelent az ország azon területein, ahol a szegénység, társadalmi kirekesztettség olyan szélsőséges formái voltak tapasztalhatók, amelyek intenzív segítő jelenlétre alapozott beavatkozást követeltek. Így indult meg tíz évvel ezelőtt Monoron a Tabán Integrációs Modellprogram és Tarnabodon a Befogadó Falu Program, amelyek mára a settlement munkán alapuló, a közösségi szociális munka eszközeit is alkalmazó komplex szociális programmá nőttek ki magukat. Sikerük nyomán az MMSZ szerepvállalásával hasonló kezdeményezések jöttek létre az ország számos településén, többek között Veszprémben, Miskolcon, Pécsen, Tatabányán. A szóban forgó programok tehát a Máltai Szeretetszolgálat természetes módszertanából keltek életre, aminek alapja a „jelenlét típusú” megközelítés: ott lenni, együtt lenni, szinte együtt élni a kirekesztett, hátrányos helyzetű közösségekkel, igyekezni megismerni őket, és a kölcsönös elfogadásra, tiszteletre építve alakítani ki fejlesztési elképzeléseket.¹ Ennek a szemléletnek a jegyében jött létre a Mozgó Játsszótér intézménye is, aminek azonban új kihívásoknak kellett megfelelnie: az MMSZ azzal a céllal hívta életre, hogy megfelelő eszközt biztosítson a kistérségi gyerekesély programok szakmai támogatásához.²

¹ Az MMSZ a „jelenlét típusú” programok kapcsán leszűrt tapasztalatokat egy, a telepi munka módszertanával foglalkozó kiadványban összegezte, lásd Fehér–Marozsán–Pattermann (2011): *Jelenlét – módszertanmesék a telepi munkáról*.

² A Mozgó Játsszótér a TÁMOP-5.2.1-es konstrukció szakmai támogatásra, mentorálásra életre hívott kiemelt kísérő projektjének keretei között működnek.

A kistérségi gyerekesély program (GYEP) többéves tervezés eredményeként jött létre a gyermekszegénység enyhítése érdekében. A társadalomkutatások egyik fontos megállapítása, hogy a családok szegénységi kockázatát nagymértékben befolyásolja, ha a családban egy vagy több gyermeket nevelnek (Gábos–Szívós 2002, Szívós–Tóth 2013: 43–44). A másik fontos alapvetés, hogy a szegénység elleni küzdelmet már kisgyermekkorban el kell kezdeni, a jövedelmi szegénység egyik legfőbb oka ugyanis az alacsony iskolai végzettség (Ferge 2001: 23, Gábos–Szívós 2010: 70–72). A gyermekek iskolai sikerességét számos tényező befolyásolja, és általánosságban elmondható, hogy a magyarországi iskolarendszer korlátozottan tudja ezeket a hatásokat ellensúlyozni (Gazsó–Laki 2004: 143, Kertesi–Varga 2005). A szegénység, a nem megfelelő lakhatási körülmények, a részben ennek hatására kialakuló rossz egészségi állapot olyan szociális körülményt alkotnak, amely az iskolában hátrányt okoz. A mélyszegénységbe született gyerekeknek nemhogy otthoni játékaik nincsenek, hanem sokszor a napi betevő előteremtése is nehéz feladat szüleik számára. Ezek a gyerekek nagyobb eséllyel kerülnek később óvodába, és hagyják el előbb az iskolát, mint a jobb körülmények közé született társaik. A rosszabb ellátottságú falvakban, hátrányos helyzetű térségekben pedig nincs is helyben elegendő segítség ahhoz, hogy az iskolai sikerességhez szükséges kompetenciáik fejlődhessenek, jövőképük és motivációjuk megerősödjön. Ezeknek a gyerekeknek a munkaerő-piaci és ezáltal társadalmi beilleszkedéséhez az átlagosnál sokkal rögzöbber út vezet, és jóval nagyobb az esélye a szegénység generációról generációra való átöröklődésének.

A kistérségi gyerekesély program célja a szegénység újratermelődési mechanizmusainak megtörése olyan programokkal, melyek a korai fejlesztést, az iskolai előmenetel támogatását, a közösségfejlesztést célozzák. Továbbá olyan szolgáltatásokat tesz elérhetővé a gyermekek és családjaik számára, amelyek helyben nem, vagy csak nagyon korlátozottan hozzáférhetőek, mint például az egészségügyi szűrés, családsegítés. Nagyon fontos, hogy a gyerekesély program nemcsak a gyerekeket célozza, hanem szüleiket, illetve tágabb környezetüket: a helyi közösséget és a helyi intézményrendszert is.

Az egykor a Magyar Tudományos Akadémia berkein belül működő Gyerekszegénység Elleni Programiroda által kidolgozott kistérségi gyerekesély program az ország komplex programokkal segítő leghátrányosabb helyzetű kistérségeiben valósul meg EU-s forrásokból. A kistérségi projektek szakmai támogatásáért egy kiemelt kísérő program felel. A szervezetileg többször is átalakuló konzorciumot ma az Emberi Erőforrások Minisztériuma keretében működő Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (EMET), az MTA Gyerekesély-kutató Csoport és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alkotja. A Szeretetszolgálat 2010 őszén kapott felkérést, hogy kapcsolódjon be a projektbe. A kiemelt kísérő program és az abban részt

vevő szervezetek feladata, hogy támogassák és végigkísérjék a „harmadik körös”³ kistérségek projektjének előkészítését és megvalósítását. A Szeretetszolgálat felelősségi körébe nyolc kistérség tartozik, az ország három régiójából: az Abaúj-Hegyközi, a Bodrogi, az Encsi (Észak-magyarországi régió); a Fehérgyarmati, a Vásárosnaményi (Észak-alföldi régió); valamint a Barcsi, a Kadarkúti és a Sellyei (Dél-dunántúli régió). Az ezekben található 238 településen kb. 180 ezer ember él, köztük több mint 40 ezer gyermek. Ma az MMSZ az említett kistérségek közül hatban nyújt szakmai támogatást a projektek megvalósításához.⁴

A Mozgó Játsszótérek, azaz a Máltai játszóbussok 2011 augusztusától kezdtek el járni az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségei közül nyolcra a településeit a gyerekesély programokhoz kapcsolódóan. Ez a szolgáltatás a programok életében már a kezdetektől fogva fontos szerepet tölt be, hiszen a szervezett játsszások révén a gyerekek számára nyújtott élményeken túl a pályázatok⁵ előkészítésében, az azokat megalapozó kistérségi tükrök (a helyi gazdasági, társadalmi viszonyok, az ellátórendszerek főbb jellemzőit leíró és a helyi szükségleteket feltérképező helyzetfeltáró anyagok) elkészítésében, a helyiakkal való kapcsolatfelvételen, a „terepismeret” elmélyítésében is hasznos eszköznek bizonyult. A gyerekesély projektek programjainak előrehaladtával pedig folyamatosan változatos módszerekkel támogatja azok megvalósulását: szükség esetén segítséget nyújt a hiányzó tárgyi eszközök beszerzésében, szakmai műhelyek, intézménylátogatások szervezése révén, és a programban dolgozóknak a Mozgó Játsszótérekhez kapcsolódó játsszásokba történő bevonásával támogatja a helyi megvalósítók szakmai munkáját. A Mozgó Játsszótérek és az azokat működtető kollégák időről időre megjelennek a kistérségek településein, bizalmi kapcsolatot építenek ki a program megvalósítóival, így jelezni tudják, ha bármilyen problémát észlelnek, és javaslatokat is tesznek azok orvoslására. Amennyiben szükséges, mediatori feladatokat is ellátnak, elősegítve a megvalósításban résztvevők közötti párbeszédet. Emellett biztos pontként vannak jelen a helyi lakosság életében is, akiket az egyéni esetkezelés és a közösségi szociális munka különböző eszközeivel segítenek.

A Máltai Szeretetszolgálat már több éve jelen van kirekesztett, mélyszegénységben élő közösségekben. Ebből a szempontból tehát ismerős terepen mozog, sok tapasztalat és tanulság gyűlt már össze a szegénység és a kirekesztettség különböző formáiról, a beavatkozási lehetőségekről. Mégis, a kistérségi gyerekesély

³ A TÁMOP-5.2.3-as konstrukciónak három kiírása volt, így az elsőként meghívott és gyerekesély projektjeikkel 2009-ben elindult kistérségeket „első körösöknek”, a második kiírásban 2011-ben pályázókat „második körösöknek”, míg a harmadik etapban 2012-ben pályázókat „harmadik körös kistérségeknek” nevezzük.

⁴ A Barcsi és a Sellyei kistérség pályázatai végül nem nyertek támogatást, hanem tartaléklistára kerültek, így ezeken a területeken nem indult gyerekesély program. Ennek ellenére az MMSZ ezekben a kistérségekben is jelen van a Mozgó Játsszótérekkel, amelyek azonban itt némileg eltérő szakmai munkát végeznek.

⁵ A TÁMOP-5.2.3-as konstrukció pályázatairól van szó, amiket meghívásos alapon a 33 komplex programmal segítő leghátrányosabb helyzetű kistérség közül a mai napig összesen 26 nyújthatott be. 23 projekt el is tudott indulni, illetve egy részük már le is zárult.

programokban való szerepvállalása mindenképpen újszerű a tekintetben, hogy most először vesz részt olyan programban, amelyek teljes kistérségeket és teljes helyi intézményrendszereket érint, a közoktatástól az egészségügyi ellátásig.

A Mozgó Játszótér életre hívása

A gyerekesély program első lépéseként azt kellett megoldani, hogy a kirekesztett közösségekkel közvetlen kapcsolatban álló, emberközeli, lelkiismerre és szociális munkára épülő jelenlét keljen életre és működjön nyolc teljes kistérségben, 238 településen. Ez egészen nyilvánvalóan nem működhetett a „klasszikus” módon, vagyis hogy minden elszegényedett faluba és cigány- vagy szegénytelepre beköltözik – legalábbis 8-tól 4-ig – egy szociális munkás, és elkezd dolgozni a helyi közösséggel. De nem is ez volt a cél, hiszen a feladat a települések minél alaposabb megismerése és az ismeretszerzés volt annak érdekében, hogy a gyerekesély program adott kistérségi pályázata valóban a legsúlyosabb problémákra reagáljon, és adekvát módon legyen képes elhelyezni a projektből biztosítható szolgáltatásokat. A Máltai Szeretetszolgálat feladata tehát nem a problémák közvetlen megoldásában áll, hanem azok feltárásában, megfelelő szakmai válaszok kidolgozásának segítségével, majd a beavatkozások kísérésében és szakmai kontrolljában. Ebből adódóan célszerű volt egy mobil eszköztárat kialakítani, ami mindenhova elvihető, rövid idő alatt el lehet kezdeni működtetni, és az elérni kívánt társadalmi csoportok be-, illetve el is fogadják. E célból jött létre a Mozgó Játszótér.

A Mozgó Játszótér – ami fizikai megjelenésében egy kisbusz – egy olyan mobil eszköz, amivel a munkatársak eljuthatnak minden helyszínre, ahol meg kell jelenniük a program működtetése érdekében,⁶ másrészt elfér benne annyi játék, amivel nagyságrendileg 100 gyerek is mozgatható egyszerre, így olyan szolgáltatást tud nyújtani, amire helyben nagy igény mutatkozik, és viszonylag tömeges kapcsolatteremtési lehetőséget jelent. Ez a szolgáltatás a sokszereplős, egyszerre általában több csoportban zajló és többórás játék megszervezése, tematikai felépítése és végigvitele. A játszás mint szolgáltatás nem ismeretlen terület a Máltai Szeretetszolgálat számára, hiszen a „Játszva megelőzni” címmel, tizenöt éve indított program keretében a szervezet Budapesten és az ország több más nagyvárosában hozott létre játszótereket, játszóházakat, és dolgozta ki a játszások módszertanát. Az így létrejött játszóterek, játszóházak nemcsak a szabadidő kulturált, biztonságos keretek közötti eltöltését teszik lehetővé a lakótelepi környezetben élő gyerekek, fiatalok számára, hanem komoly közösségépítő potenciállal is bírnak (Gálig–Gyulai–Vályi 2002). Éppen ezért a Mozgó Játszótér ennek a programnak a tapasztalataira is épít, és szervesen illeszkedik a Szeretetszolgálat profiljához.

⁶ A jármű át tud kelni kátyús vagy akár földes utakon, ugyanakkor alkalmas az autópályán való közlekedésre is, és megbízhatóan át lehet vele utazni a teljes országot. Mindezt jelentős rakománnyal a rakterében.

A buszokat szponzorok segítségével sikerült beszerezni, és apránként minden kistérségben beindultak a játszások.

A TÁMOP-5.2.3-as projektek előkészítő szakaszában dolgozott, és mind a 8 említett kistérségben dolgozik ma is egy Mozgó Játszótér, függetlenül az adott kistérségi gyerekesély projekt státuszától (ahogy utaltunk már rá, abban a két kistérségben sem szakadt meg a munka, ahol a projektek azért nem indulhattak el, mert tartaléklistára kerültek). Valamennyi Mozgó Játszótéren két Máltai munkatárs dolgozik: egy kistérségi koordinátor, aki elsősorban a szakmai munkáért és a helyi kapcsolatok építéséért, valamint egy kistérségi animátor, aki elsősorban a játszásokért felel.

A kistérségi gyerekesély programok szakmai támogatása kapcsán eddig felgyülemlett tapasztalatok azt mutatják, hogy a Mobil Játszótér intézménye megfelelő eszköznek bizonyult arra, hogy a „jelenlét típusú” beavatkozás módszertanát és szemléletét egy olyan munkakörnyezetben érvényesítse, ahol a Szeretetszolgálat munkatársainak nem egy adott telepen vagy településen, hanem egy egész kistérségben kell mozogniuk. Emellett arra is alkalmas, hogy „jelenlét típusú” programokat készítsen elő a kistérségek legrosszabb helyzetben lévő településein. A hátrányos helyzetű, kirekesztett közösségek szempontjából pedig elmondható, hogy a Mozgó Játszótér mára megszokott, sőt az apró és nagyobbacska gyerekek részéről is izgatottan várt jelenséggé vált a településeken, és a játék élményén kívül számos célt szolgál.

A Mozgó Játszótér az öröm forrása

A játszások elsődleges, mondhatni „kézenfekvő” funkciója a gyerekek szórakoztatása, a szabadidő értékes eltöltésének biztosítása – azonban ezen jócskán túlmutató feladat. A Mozgó Játszóterek alapelvei a Máltai játszóterek módszertanát, alapvetéseit követik, azaz olyan, a szabadidős, a kulturális és a gyermekvédelmi infrastruktúra hiányainak pótlására szolgáló intézményként jelennek meg, amelyek legfontosabb célja „játszva megelőzni”⁷, azaz a primer prevenció. A szakmai munka ebben a közegben az intézményeknél megszokottnál kötetlenebb kontextusban valósulhat meg például azért, mert ide a gyerekek önként és örömmel jönnek, valamint azért, mert a játékon keresztül sokkal könnyebben alakítható ki felszabadult, bizalmi kapcsolat. A játszások során ráadásul indirekt módon alakítható a szabályok és közösségi normák elfogadása, és arra is lehetőség van, hogy egy adott probléma (pl. szenvedélybetegség) mellett annak kiváltó okaival is foglalkozzunk.

A szegregált, telepi környezet általános jellemzője a mindent átható üresség. Nyáron, amikor a gyerekek otthon vannak, komoly probléma, hogy jellemzően

⁷ A módszertanról bővebben lásd *A Magyar Máltai Szeretetszolgálat „Játszva megelőzni” Játszótér – Játszóház programjának módszertani útmutatója, 2007.*

nagyon kevés ezeken a helyeken – különösen városi környezetben – a zöld felület; alig van fa, a fű is kitaposva, kiégve, és esetenként még a nagyobb, játszásra alkalmas szabad tér is hiányzik. Ugyanakkor ez az üresség igaz a szabadidő hasznos eltöltését illetően is – a gyerekek a legtöbb esetben nem találnak semmiféle közös szórakozási lehetőséget a környezetükben; ha már megunták a focizást, csak ülnek a házak előtt, és nem tudnak mit kezdeni magukkal. Nemesgyezer találkozhattunk azzal a helyzettel, hogy az adott szegregátumban egyedül a Mozgó Játsszótér jelentett a gyerekek számára szabadidő-eltöltési lehetőséget – ennek megfelelően a szolgáltatás kitelepülését felfokozott várakozás előzte meg, és nagyon sokan vettek részt a játsszáson kicsiktől a felnőttekig. Ily módon ezek a játsszási alkalmak speciális felkészülést is igényeltek, és sok esetben nem is csak egy, hanem több busszal érkeztek a Máltai munkatársak, és „regionális” játsszást szerveztek, vagyis az adott régió valamennyi munkatársa (általában hat ember) együtt vezényelte le az alkalmat. A játsszások lebonyolításában sokszor önkéntes segítők is részt vesznek. A tanév során viszont más a helyzet. Azokon a településeken, ahol nincs óvoda, iskola, így a gyerekeknek más településre kell átjárniuk, hét közben alig vannak otthon, ilyen értelemben üres a falu, és nem is igen van szükség a szabadidő szervezett eltöltésére, csak hétvégén. Ezeket a gyerekeket az óvodákba, iskolákba szervezett játsszásokon keresztül lehet elérni, de ha nem működik a faluban valamiféle közösségi ház, ahol hétvégén a gyerekek össze tudnak jönni, akkor a tanév közben is szükség lehet a Mozgó Játsszótér szolgáltatásaira. Ez utóbbiak fontosságát jól példázza az alábbi, az egyik bodrogrközi településről szóló híradás:

„Néhány apuka is gyülekezik, velük beszélgetek, amíg a gyerekek játszanak. Teljesen le vannak nyűgözve, hogy itt vagyunk. Egyikük meg is kérdezi, hogy mennyiért jöttünk. Mikor mondom, hogy mi csak a gyerekekkel akartunk ismerkedni, játszani, kicsit megdöbben. Ezután már baráti hangnemben, tegeződve beszélgetünk. (...) Egyre több gyerek van, előkerülnek a gólyalábak, karikák, ugrálókötelek. Nagyon élvezik. Igazából sportjátékokkal, sorversennyel készültem, de valahogy nem éreztem szükségét, hogy bevessem, mert a gyerekek annyira belemerültek a játsszába, és nagyon fegyelmezetten viselkedtek. Közben a polgármester akart velem beszélni, ezért megkértem két apukát, hogy figyeljenek a srácokra. (...) Nincs iskola, óvoda, az itt élőknek az ünnepeken és a falunapon kívül nincs semmi alternatívájuk a szabadidő eltöltésére. A gyerekek máshová járnak suliba, oviba, alig tartózkodnak a településen. A falu lélekszáma a szomszéd falvakkal ellentétben növekszik, aránylag magas a születésszám, sok a fiatal anyuka. Kiderül, hogy a régi iskola épületét próbálták hasznosítani. Először klubot akartak a gyerekeknek, majd teleházat, de sajnos csalódnuk kellett, mivel a gyerekek tönkretettek mindent. Aztán az is kiderül, hogy az volt a gond, hogy nem volt, aki felügyeljen rájuk, aki irányítsa őket. Aztán ezen a vonalon gondolkodunk tovább, hogy vala-

mi hasonlót lehetne, csak irányítottan, szervezettebben. Hétköznap elérni a kisgyermekes anyukákat, hétvégén, szünetekben a gyerekeket, állandó programokkal, megfelelő személyzettel.”⁸

A Mozgó Játszótér leglátványosabb – és a gyerekek között legnépszerűbb – eszköze az ugrálóvár; ebből minden buszon van egy, de időnként kettő is. A Mozgó Játszótér az ugrálóváron kívül természetesen még számos más játékot kínál, amelyek alkalmasak a gyerekek együttes megmozgatására, sorversenyek megtartására, de arra is, hogy a gyerekek párba vagy kis csoportokba összeállva önállóan tudjanak játszani (pl. tollaslabda, foci). Állandó programelem a játzsások alkalmával a kézműveskedés; a kistérségi munkatársak rendszerint előre készülnek formákkal, technikákkal, hiszen a kézműves tevékenység sokszor kapcsolódhat ünnepekhez, helyi hagyományokhoz. Ugyanígy állandó és igen népszerű elem az arcfestés. Lehetőség szerint mindig sor kerül vetélkedőkre, sorversenyekre is, különösen a benti játzsások alkalmával. Amikor ugyanis rosszra fordul az idő, a játzsások bevonulnak iskolákba, óvodákba, művelődési házakba, tornatermekbe.

A különféle, kézügyességen alapuló, logikai vagy csoportos játkek az egyéni fejlesztést is szolgálják. Igaz ugyan, hogy azzal a gyakorisággal, amellyel a Mozgó Játszóterek egy adott kistérség összes települését le tudják fedni (általában több hét is eltelik, mire újra egy adott települést látogat meg a program), ennek hatékonyságával nem számolhatunk. Van azonban egy olyan hozadéka ezeknek a játzsásoknak, mely már az alkalmoszerű jelenlétek mellett is ki tudja fejteni hatásait: ez pedig nem más, mint a közös játék öröme, az együttműködés, a kooperáció tanulása, illetve a közösségi normák és értékrend indirekt módon történő átadása, a személy- és csoportközi kapcsolatok, a csoportidentitás megerősítése. Röviden: a játzsások értékközvetítő és közösségfejlesztő funkciója.

„Én a rulettasztalnál játszottam a gyerekekkel. Nagyon élvezték, nem volt vita, veszekedés, de nagyon kellett figyelni, és azonnal közbelépni kedvesen, viccelődve, mielőst valamilyen konfliktus közeli helyzet volt kialakulóban. Meglepően szabálykövetőek voltak, és türelmesek egymással. Sokszor hallottam a »kérem« és »köszönöm« szavakat, amiket akár sikernek is el lehet könyvelni. Sikerült elég sokáig az asztalnál tartani a legnehezebben kezelhető gyerekeket. Aztán következett az uzsonna, ami nagy káosz volt, sok durvasággal, és tolakodással, de mintha egy fél fokkal már türelmesebbek lettek volna, mint nyáron, amikor ott játszottunk.”

Ez a hatás nemcsak a gyerekeket, hanem szüleiket és a helyi intézményrendszer szereplőit is eléri, elérheti. Gondoljunk például arra, hogy sok szülőnek az, hogy együtt játszik a gyermekével, egy új helyzetet, új szerepet jelent. Ezek a közös, csa-

⁸ Az idézetek a program kísérése során használt belső információs rendszerben a Mozgó Játszótereken dolgozó kollégák által rögzített beszámolókból származnak.

ládi játzsások hosszabb távon is ki tudják fejteni pozitív hatásukat, hiszen nemcsak ötleteket adnak a szülőknek a gyerekekkel való együttjátzsáshoz, hanem egyúttal ráirányítják a figyelmüket ennek fontosságára. A Mozgó Játzsótér az óvodákba, iskolákba is új szintet visz az oda szervezett játzsások révén. A mindennapi, tanórai rutinból való kiszakadás nem pusztán a gyerekeknek, hanem a pedagógusoknak is fontos. Nemcsak azért, mert a forrás- és kapacitáshiányos intézmények sokszor nem képesek hasonló programokat szervezni önerőből, hanem amiatt is, mert a Máltai munkatársak által képviselt szemlélet gyakran fájóan hiányzik az intézmények falai közül.

A játzsásoknak van még egy további, nagyon fontos hozadéka a gyerekek körében: ez pedig nem más, mint a sikerélmény, az alkotás öröme, a motiváció erősödése. Ezek az érzések a hagyományos iskolarendszerben, és különösen a hátrányos szociális helyzetű tanulók életében egyáltalában nem mindennaposak, sőt sok esetben sajnos teljesen ismeretlenek. Pedig a sikerélmény, a bátorítás, a pozitív visszajelzés és az ezek talaján erősödő tanulási motiváció az iskolai életút sikerességének egyik kulcstényezője.

„Ma a körjáték alkalmával sok kisgyerek volt körülöttem, mégis egy 3 éves kislány fogott meg a legjobban, akit egy órán keresztül figyeltem anélkül, hogy hozzá szóltam volna vagy beavatkoztam volna bármibe is. Valahogy megsajnáltam azt a kislányt, hiszen sokszor ellökték a játékoktól, elvették a labdát, ami nála volt, és nem engedték, nem választották ki a körjátékba, hogy középre álljon. A kislány mindezt elfogadta, és természetesnek vette, hogy ez így van rendjén, de a remény minden egyes kör alatt ott csillogott a szemében, hogy egyszer őt választja ki a körből felálló kortársa. (...) Majd egyszer azt mondtam, hogy most én választom ki, hogy ki legyen közepén, akkor őt választottam, és a gyönyörű nagy fekete szemei úgy csillogtak rám, ahogy gyerekszem még soha életemben. Olyan boldog volt a kislány, hogy nem tudom leírni, és én is. Mosolyogtunk egymásra, amíg ott voltam, nem tágitott mellőlem.”

A Mozgó Játzsótér a diagnózis eszköze

A Mozgó Játzsótérekben dolgozó kollégáknak kiemelten fontos feladata volt a kistérségi projektek előkészítésének, tervezésének idején a települések helyzetének minél alaposabb feltárása. Adott volt ugyanis a probléma: teljes kistérségekben kell a gyerekesély program szempontjából releváns ismereteket szerezni a helyi társadalmi viszonyokról abban a mélységben, amely szinten statisztikai adatokból már nem nyerhetők információk. Minden településnek ismerhetjük a fő számait: hányan élnek ott, milyenek a demográfiai viszonyok és trendek, mekkora a munkanélküliség, hány vállalkozás működik, mennyi adót fizetnek, milyen az infrastrukturális ellátottság stb. Egy-egy szakemberrel, a polgármesterrel, a jegy-

zövel készített hosszabb interjú, illetve az intézményeknek kiküldött adatlapok révén pedig kiderülhetnek a főbb számok az óvodáról, iskoláról, a szociális és egészségügyi ellátásokról. De ezek az információk mindenképpen csak összefoglaló jelleggel igazak, a problémák részleteit elfedhetik, másrészt biztosan torzítottak is valamennyire, hiszen általános tapasztalat, hogy településvezetők, intézményvezetők másként látják ugyanazt a valóságot, mint akár egy szociális munkás, nem beszélve magukról a helyi lakosokról, s közülük is különösen a mélyszegénységben, kirekesztettségben élőkéről. Ráadásul a kemény adatokból a problémák természetéről, kiváltó okairól, az érintettek gondolatairól gyakran nem tudunk meg szinte semmit, így a kialakítandó szolgáltatásokat is nehéz kalibrálni.

Mivel a hazai fejlesztéspolitikai irányítás úgy működik, hogy előre kell megmondani, hogy adott településen pontosan mi fog történni és kikkel, és nincs mód arra, hogy a forrásokat a működés közben felmerülő igények szerint használják fel, ezért elsődleges fontosságúnak tűnt, hogy a gyerekesély program kistérségi pályázatait a Máltai Szeretetszolgálat a lehető legmélyebb ismeretek összegyűjtésével segítse. Olyan eszközt, olyan módszert kellett tehát találni, amelyik a rendelkezésre álló bő vagy szűk fél év, illetve esetenként csak néhány hónap alatt is bizalmat épít a Máltai munkatársak és a helyi, kirekesztett közösségek, családok között, és erre a bizalomra építve megszerezhető az a tudás, ami bepillantást enged az adott település, vagy csak az adott telep életébe, gondolkodásába, napi küzdelmeibe. Hogy világosan lássuk, hogy egy adott mélyszegénységben élő közösség alkalmas-e arra, hogy már az első naptól birtokba vegyen például egy gyerekházat, vagy távol állnak még ettől, és arra is külön programot kell indítani, hogy egy gyerekház megnyitását előkészítsék.

A Mozgó Játsszótér módszertan lényeges eleme, hogy a játék közben kapcsolatot lehet (és kell) teremteni a helyi lakossággal, ami nemcsak a kölcsönös és bizalmi alapon nyugvó ismeretség kialakítása szempontjából fontos. A gyerekeken keresztül ugyanis meg lehet ismerni a szülőket is, így a játékban részt vevő munkatársak egészen közvetlen képet kaphatnak a helyi viszonyokról, a helyi családokról. Már a gyerekek viselkedéséből nagyon sok mindenre lehet következtetni a falu, az iskola, a telep életét illetően, de ha a szülők is megjelennek a játékon, akkor ez a kép egészen széles perspektívát tud nyújtani. Ez az a tudás, amivel sokkal mélyebben tudjuk megérteni a helyi viszonyokat, és tisztábban lehet látni egy-egy közösség, egy-egy intézmény működését.

„Először a kiscsoportba mentünk az óvodában, mert legutóbb ott nem voltunk. (...) Volt egy kislány, aki pityergős volt, szerencsére volt egy szabad perc, amíg Laci a krokodilos játékra hívta a többieket:

- Körte a jeled? Szeretnéd kiszínezni a körtédet?
- Nem, mert anyu megver!
- Hát miért verne meg?
- Mert a múltkor Lacika kiszínezte a szememet, és megvert.

És ekkor láttam, hogy bizony van egy monoklija szegénykének. A nap végén rá is kérdeztem a kislányra a családsegítőnél, hát belenyúltam. Az ő testvére a másik lány, aki a nyár végén a ... bányatóba fulladt. A család azóta összeomlott, az édesanyja nehezen kezelhető. Pár dolgot még kérdeztem róluk, mi a helyzet velük egyébként.”

A játszások a program kísérése, szakmai támogatása szempontjából releváns intézményi kapcsolatok feltérképezésére is alkalmat adnak. Lehetővé teszik annak a felmérését, hogy az egyes intézmények vezetői és munkatársai hogyan viszonyulnak a gyerekesély programhoz, nyitottak-e a projekt által képviselt szemlélet befogadására, mennyire látnak partnert a Szeretetszolgálatban, milyen, a jövőt érintő együttműködés körvonalazódik velük. Hiszen már az is jelzésértékű, hogy az adott játszáson megjelennek-e a település vezetői, vagy hogy az iskolákba, óvodákba szervezett játszásokba bekapcsolódnak-e a pedagógusok. Ezenkívül a helyi intézményi szereplők közötti kapcsolatokról, a helyi viszonyrendszerrel is információkkal szolgálhatnak ezek az alkalmak a Máltai munkatársak számára.

A statisztikai adatokból, az önkormányzatok és intézményi vezetők által kitöltött adatlapokból összegyűjthető információkon túlmutató ismeretszerzés a helyi viszonyokról, az ellátórendszer és a közszolgáltatások hiányosságairól, különösen a szolgáltatások akadozása mögött megbújó okoknak a feltérképezésében játszott pótolhatatlan szerepet, melyek kistérségenként, de akár településenként változók lehetnek, és éppen ezért eltérő megoldásokat igényelnek. Ez a fajta alapos terepismeret tehát a gyerekesély programok helyi viszonyokra történő adaptálását segítette elő (nyilván a projekt által finanszírozható tevékenységek keretein belül), nem beszélve arról, hogy az igények feltárása során a célcsoport, azaz a hátrányos helyzetű szülők és gyermekeik igényei is előtérbe kerülhettek, a problémákba az ő szemszögükből is bepillantást nyerhettek a terepen dolgozó szakemberek, a helyzetelemzés elkészítésében és a gyerekesély programok tervezésében részt vevő munkatársak.

A Mozgó Játszótér a kapcsolatépítés eszköze

A rendszeres jelenlétet biztosító játszásoknak az egyik legnagyobb eredménye a helyi kapcsolatok kialakítása, illetve azok elmélyítése, a kölcsönös ismeretség és bizalom kialakítása mind a gyerekekkel és szüleikkel, mind pedig a helyi intézményrendszer szereplőivel. Utóbbiak a kistérségi gyerekesély programokban ugyanúgy érintettek, mint a gyermekek és családjaik, hiszen ezeknek a programoknak az egyik célja a helyi intézményi és szolgáltatási kapacitás megerősítése, a helyi viszonyrendszerbe való beágyazódás, a település vezetésének, az óvodában, iskolában dolgozó pedagógusoknak, a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat munkatársainak, a védőnőknek stb. a bevonása.

A játzsások kiváló alkalmat biztosítanak a helyiek megszólítására, legyen szó a szervezés során felkeresett településvezetőkről, intézményvezetőkről, vagy akár a játzsás helyszíne környékén lévő falubeliekről. A Mozgó Játzóterek segítségével sokkal több embert érünk el, mintha csak a hivatalos szerveket, kijelölt képviselőket keresnénk fel. Sőt, ez a módszer a helyi viszonyokat még csak épphogy megismerni kezdő szakemberek számára kivételes lehetőséget ad arra, hogy a nem „hivatalos” – azaz nem valamely önkormányzat vagy intézmény képviselőjeként jelen lévő –, de az adott közösség életében fontos szerepet betöltő, aktivizálható személyekkel is kapcsolatba kerüljenek. Ezáltal feltérképezhetővé válik a közösség és az intézményrendszer kapcsolati viszonyrendszere, dinamikája, illetve az is, hogy helyben kik lehetnek a közösségfejlesztés motorjai. A helyi viszonyokról való információgyűjtés szempontjából is lényeges, hogy olyan személyekkel (a szülők mellett például konyhas nénikkel, gondnokokkal stb.) is módunkban áll megismerkedni, akiket egyébként talán eszünkbe sem jutna felkeresni, s mégis sokat tudnak mesélni a településről, a helyi szolgáltatásokról. S mindezt spontán és természetes módon tesszük, fellazítva a „kutató” és „kutatott” közötti rigorózus határokat.

A helyiekkel való kapcsolatfelvétel és bizalomépítés ugyanakkor korántsem könnyű vagy magától értetődő feladat, mint ahogyan a Szeretetszolgálat jelenlétének és munkájának elfogadtatása sem az. Ez teljesen érthető, hiszen a Szeretetszolgálat külső szereplőként érkezett egy fennálló helyzetbe, hogy a kiemelt kísérő program felhatalmazása révén, a település életének legalapvetőbb dolgaiba „szóljon bele”, miközben sok polgármesternek nagyon is határozott elképzelései vannak arról, hogy milyen fejlesztésekre van szükség a településükön, illetve azzal kapcsolatban, hogy miként működjenek a program keretében megvalósuló szolgáltatások. Ebből adódóan a településvezetéssel és a helyi intézményekkel való együttműködés terén vegyes tapasztalatokat szereztek a kistérségekben dolgozó kollégák.

„Pár hónapja azt bizonygattuk, hogy kik vagyunk. Ez ezen a héten megdőlt. Adnak a Máltai Szeretetszolgálat szavára, használják a guglit, megnézik, miket csinálunk. Érdeklődnek. A gyerekesely.maltai.hu ismert weboldal, lapozgatják a tükröt. Hovatovább más kistérségek tükreibe is belenéznek.

A bizalmi kapcsolat lépésről lépésre, fokozatosan épül ki a Máltai Szeretetszolgálat munkatársai és a helyiek között. Ebben a dinamikában a Mozgó Játzóterek időről időre való megjelenése facilitáló erővel bír. A Mozgó Játzóter hamar megszokott látvánnyá vált a falvakban, és a Máltai Szeretetszolgálat már nem számított kívülről jött idegennek, aki felülről megmondja, mi a jó az adott kistérségnek, majd továbbáll (más programok kapcsán sajnos ismerős lehet ez a szituáció). A játzsásokat a Máltai munkatársak mindig előre leszervezik, rendszerint több héttel korábban, hiszen nagyon fontos az, hogy az adott település vagy intézmény várja őket, megszervezze a helyszínt, és a gyerekek is (meg a szü-

leik is) időben tudjanak róla, hogy érkezni fognak a Máltai mozgó játszóterések. Természetesen a játszások helyszínei, illetve a játszások gyakorisága nem egyenlő mértékben oszlanak el az egyes települések között, hanem adott szempontok érvényesülnek – például mennyi gyerek él az adott településen, van-e helyben iskola, óvoda, ahol szintén rendszeresen valósulnak meg játszások az intézmény kapuin belül, mennyire „problémás” az adott település, van-e szegregátum, hol van szükség fokozott jelenlétre, nagyobb volumenű beavatkozásra. Ahol már ismerik a programot, ott a gyerekek – különösen a kisebbek – rendszerint nagy izgalommal várják a játszást, és azon belül persze különösen az ugrálóvárat. Sok esetben már egyszeri találkozás után, de akár több hét vagy több hónap elteltével is nevéükön szólítják a kollégákat, úgy megjegyzik, hogy kik voltak azok, akik néhány órára elvarázsolták őket.

A játékok egy része nemcsak a gyerekek, hanem az egész család szórakozását, kikapcsolódását szolgálja, így a szülő nemcsak kísérőként jelenik meg, hanem a foglalkozásokban aktívan részt tud venni. A szülők sokszor a játszások lebonyolításába is bekapcsolódnak, például segítenek felállítani és elcsomagolni az ugrálóvárat, ami rendszerint nem kevés fizikai erőt igényel. Az, hogy a helyi lakosság hogyan fogadja a programot, és mennyire aktív az együttműködésben, a Máltai munkatársaknak fontos visszacsatolás a helyi közösség állapotáról, és ezeket a tapasztalatokat, következtetéseket be tudták csatornázni a programtervezésbe, és a megvalósítás időszakában is visszajelzésként szolgálnak a program előrehaladásáról.

Fentebb már utaltunk rá, hogy ezek az alkalmak a csoportképződést, csoportidentitást is pozitív irányban tudják befolyásolni, és ez alól a gyerekek szülei, a helyi lakosság sem jelentenek kivételt. A közösségfejlesztő potenciál túllép a játékok keretein, hiszen alkalom nyílik a helyiek spontán találkozására, a Máltai munkatársakkal való együtt gondolkodásra, vagy akár önszervező csoportok szervezésére is. Mint ahogyan a terepen dolgozó munkatársak szemléletesen megfogalmazták: a Szeretetszolgálat a „kovász” szerepét tölti be ezeknek a közösségeknek az életében.

„Kata írt a pénteki (...) szülői klubról. Tényleg nagyon jó volt látni, ahogy a helyi asszonyok sűrőgnék-forognak, cipelik az üstöt, rakják a tüzet, készítik az ételt, hozzák otthonról az alapanyagokat, a házilag elrakott paradicsomlevet, poénkodnak, nevetgélnek munka közben. Annyira komolyan veszik az eseményt, hogy az ételt gumikesztyűben készítették, nehogy valami baj legyen.” (Egy szegregátumról beszélünk!)

A Mozgó Játszótér a segítségnyújtás eszköze

A folyamatos jelenlét, az egyre alaposabb helyismeret és az ezek nyomán fokozatosan kiépülő bizalmi kapcsolatok azt is lehetővé teszik, hogy a Mozgó Játszótereken dolgozó kollégák együttműködést alakítsanak ki a kistérségek oktatási, szociális és egészségügyi intézményeivel, és támogassák azok munkáját, illetve hogy közvetett és közvetlen módon is segítséget nyújtsanak a helyi lakosoknak problémáik megoldásában, érdekeik érvényesítésében.

Az intézményi szinten megvalósuló támogatás egyrészt a különböző kulturális, szabadidős és gyerekjóléti szolgáltatások terén rendelkezésre álló szűkös kapacitások pótlását jelenti. Korábban már említettük, hogy az érintett kistérségek településein gyakran hiányoznak a gyerekek számára a szabadidő szervezett keretek közötti eltöltését lehetővé tevő szolgáltatások. Ebből adódóan a Mozgó Játszóterben rejlő lehetőségeket az intézmények és a településvezetés többsége hamar felismeri, így sokszor már kifejezetten ők kezdeményezik a játszást. A játszások könnyedén beágyazódnak a helyi – legtöbbször igen szűkös – rendezvénykínálatba is (falunap, romanap). A helyi intézményrendszerben dolgozó munkatársak számára a játszások további lényeges hozadéka az információ- és tudásátadás, valamint a szemléletformálás. A játszásokba bekapcsolódó óvodai és iskolai pedagógusok például számtalan olyan játékot ismerhetnek meg, melyekkel saját eszköztárukat is bővíthetik. Nem véletlen, hogy a kiemelt kísérő program keretében biztosított képzések egyike a játszóterei animátor- és koordinátorképzés. Ezen a képzésen nemcsak az intézményrendszer és a különböző szolgáltatások szereplői, hanem szülők, önkéntesek, civil szervezetek, egyházak képviselői is részt vehetnek. Persze nemcsak a képzéseknek, a közvetlen információnyújtásnak van szemléletformáló hatása. A Mozgó Játszóterek jelenléte ebből a szempontból is dinamikus, az eredmények lépésről lépésre válnak láthatóvá. A rendszeres jelenléttel nemcsak a gyerekek, hanem a pedagógusok viszonyulása is megváltozik a Máltai munkatársakhoz, a játszásokhoz és magához a programhoz is.

A Máltai munkatársak jelenléte, a szemléletformálás nem csak a gyerekekkel közvetlenül foglalkozó intézményekben fontos. Fentebb már utaltunk arra, hogy sok polgármesternek határozott elképzelése van a falu fejlesztési irányairól, és ezekből az elképzelésekből a legszegényebbek gyakran kimaradnak. A telepek fizikailag elkülönült világa a társadalmi távolságot is leképezi, a közeledés, az attitűd megváltoztatása még az apró, pár száz lelkes, elszegényedő falvak „sorsközösségeiben” sem magától értetődő. Ezért a Máltai Szeretetszolgálat munkájának részét kell, hogy képezze a legelesettebb csoportok érdekeinek képviselete, a helyi erőviszonyok kiegyensúlyozása is.

„Kijött az ülésről utánunk a (...) polgármester is – az, aki az előző nap, az elnökségi ülésen nekem esett, kötekedett, és foci pályát akart építeni a gyepből. Most odaállt mellénk, és azt mondta, hogy előző éjjel nem aludt semmit. Mikor hazament az elnökségi ülésről, elővette a kistérségi tükröt,

és elolvasta. És annyira felzaklatta, amit olvasott, hogy nem tudott aludni, csak járt az agya. És akkor könnybe lábadt szemmel azt mondja nekünk ez az ember, hogy örül, hogy végre valaki kimondta, hogy gettófalvak vannak a kistérségben, de a polgármesterek nem olvasták a kistérségi tükröt, azt sem tudják, mit szavaztak meg, úgyszólván »tudják, nem kell nekem focipálya, adják azt a pénzt a szegényeknek...«. És választ sem várta elment; úgy éreztem, hogy ha még egy szót szól, elsírja magát.”

A kistérségi jelenlét a direkt segítségnyújtáson keresztül össze tud kapcsolódni a Máltai Szeretetszolgálat hagyományos karitatív tevékenységével is, ami szükség esetén az intézményrendszert is eléri. Jó példa erre az először a Sellyei kistérségben elindított, majd más kistérségekre is kiterjesztett „fejtettség elleni program”, melynek során a védőnői hálózattal partnerségben a Szeretetszolgálat tetűirtó szereket biztosított, s ahol szükség volt rá, segédkezett a házak fertőtlenítésében, sőt volt, ahol ruhaosztást, bútorcserét bonyolított le. A program részét képezi a rendszeres visszacsatolás; az adatok szerint a program beindítása óta radikálisan csökkent a tetves gyerekek, családok száma. Ez az első látásra egyszerű higiéniai intézkedés jóval túlmutat önmagán, hiszen a tetves gyerekek nem mehetnek közösségbe, azaz a tetveség kezelésével csökken az óvodai és iskolai hiányzások száma.

A Mozgó Játsszótér a Máltai Szeretetszolgálat egyéb programjainak támogatásában is aktívan rész tud venni. Ilyen például a Nemzetközi Missziós Orvoscsoport tevékenysége. Ők nemcsak katasztrófahelyzetekben segítenek, hanem év közben is szinte heti rendszerességgel járják az ország nehéz helyzetű falvait, szegregátumait, telepeit, és egészségügyi szűrést biztosítanak az ottani lakosság, elsősorban a gyerekek részére. Külön alprogramként működik a „Látás ajándékba” elnevezésű akció, amelynek keretében a Máltai Szeretetszolgálat ingyen biztosít szemüvegeket a rászorulóknak. Ez szintén önmagán túlmutató lépés, hiszen a gyerekek a szemüvegeknek köszönhetően jobban látják a táblát, ami nyilvánvalóan kihat iskolai teljesítményükre is. Nos, egy ilyen szűrés hosszadalmas program, ráadásul sok szervezést is igényel, különösen, ha gyermekekről van szó. Éppen ezért nagyon hasznos, ha a Mozgó Játsszótér is meg tud jelenni a szűrésen, hiszen a kollégák egyrészt segíthetnek az orvoscsoportnak az adminisztrációban, másrészt játékaikkal le tudják kötni addig a gyerekeket, amíg várakozniuk kell, hogy sorra kerüljenek.

Mindezek mellett a Mozgó Játsszótérek dolgozói a szűkebb vagy tágabb közösségek életében felmerülő problémák felderítésében és a segítségnyújtásban is szerepet vállalnak. Ezeknek a nehézségeknek a megoldása ugyan jócskán túlmutat a gyerekesély programok keretein, azonban sokszor épp az ilyen élethelyzetek gátolják az érintettek aktív részvételét, zárják el a társadalmi mobilitás, integráció útjait. Ezért a Mozgó Játsszótérek elindulása óta sokszor előfordult, hogy egy-egy nehéz sorsú egyén vagy család esetét felkarolták a kistérségi munkatársak, és adományokkal segítették őket, vagy megszervezték, hogy eljuthassanak a megfelelő

ellátáshoz. Egyes esetekben maguk a kollégák nyújtottak adósságkezelési szolgáltatást, több hónapon keresztül mentorálva a családokat, fokozatosan képessé téve őket az önálló ügyintézésre, felvállalva ezzel olyan feladatokat is, melyeket valójában a helyi ellátórendszernek kéne kezelnie.

„...Ildikóval pakoltunk néhány doboz ruhaadományt, amit másnap szállítottam a Bodroghözbe. (...) A közösségi ház munkatársa kért segítséget egy családnak – sárospataki lakásuk leégett... rokonoknál kaptak nagyon szegényes szállást, de semmijük nem maradt ezen felül (azóta a kisebbik fiú anyukájával ... anyaotthonban kapott elhelyezést). A ... családsegítő kérésére kapott újabb család adományt, a ... családgondozó pedig egy olyan család számára kért iskolakezdéshez ruhát, akiket a múlt év elejétől már többször látogattunk és támogattunk.”

A Mozgó Játsszótérek által biztosított folyamatos jelenlét mára tehát messze túlmutat a gyerekesély programok szakmai támogatásán, hiszen a kistérségekben dolgozó kollégák emellett számtalan más módon is segítik a helyi intézményeket és a lakosság rászoruló csoportjait. A segítségnyújtás a hiánypótló szolgáltatások biztosításától, az információ- és tudásátadástól, szemléletformálástól kezdve az egyes szereplők összekapcsolásán át az egyéni esetkezelésig, a lakosoknak a Szeretetszolgálat karitatív programjaiba való becsatornázásáig és a rászorulóknak érdekvéonyesítésének támogatásáig széles kört ölel fel.

A Mozgó Játsszótér jelene és jövője

A Mozgó Játsszótérek immár több mint három éve jelen vannak az ország leghátányosabb helyzetű területei közé tartozó nyolc kistérségben. Ez idő alatt számos kihívással kellett szembenézniük a gyerekesély programokhoz kapcsolódóan és azokon túlmutatóan is, folyamatosan alkalmazkodva a projekt előrehaladásával jelentkező újabb és újabb feladatokhoz. A Mozgó Játsszótérekben dolgozó munkatársak egyik legfontosabb kezdeti feladata, a kistérségi tükrök készítése és a tervezés támogatása, a pályázatok beadásával megszűnt. A hat nyertes kistérségben, a bírálati szakasztól és a szerződéskötésektől függően, 2013 első felében megkezdődött a programok megvalósítása, így a szakmai munka hangsúlyai ezt követően más-hova tevődtek át. A kollégáknak ma a projektek végrehajtásának kísérése, szakmai támogatása, valamint az eredmények visszacsatolása a fő feladatuk. Mivel abban a két kistérségben sem szűnt meg a Máltai jelenlét, amelyek pályázata tartaléklistára került, a Mozgó Játsszótérek mára ott is fontos szerepet töltenek be a hátrányos helyzetű közösségek támogatásában. Amellett, hogy a kollégák adományokat juttatnak el a rászorulóknak, segítséget nyújtanak ügyeik intézéséhez, szükség esetén becsatornázzák őket a Máltai Szeretetszolgálat egyéb programjaiba (pl. adósságkezelési szolgáltatás), részt vesznek a „fejtetvesség elleni program” működtetésében,

jelenlétük a kistérségi ellátórendszerek szintjén is facilitáló erővel bír. Kapcsolatot tartanak a helyi intézményekkel, melyek felé jelzik, ha segítségre szoruló emberekről szereznek tudomást, de részt vállalnak önkéntes csoportok szervezésében, új szolgáltatások beindításában (pl. baba-mama klub) is. Mindezekon felül azoknak az újonnan létrehozott kapacitáspótló intézményeknek a működtetését, helyi beágyazódását is segítik az érintett területeken, amelyek fenntartásában a Máltai Szeretetszolgálat is rész vesz valamilyen formában.⁹

A projektkísérés szakaszában a helyben dolgozó munkatársak legfontosabb feladata a szolgáltatások kiépülésének, működésének nyomon követése és a lezsűrt tapasztalatok visszacsatolása – mindezekben a Mozgó Játzóterek szintén hasznos közvetett eszköznek bizonyultak. Az eddig eltelt időszak azt igazolja, hogy segítségükkel jóval alaposabban térképezhető fel a projekt szolgáltatásainak, intézményeinek a működése, az, hogy az adott szolgáltatást mennyire használják a helyiek, vagy éppen az, hogy milyen tényezők akadályozzák annak beágyazódását, mint ha csupán az intézmények vezetőinek beszámolóira hagyatkoznánk. Több közösségi szolgáltatóházzal és biztos kezdet gyerekházzal olyan kapcsolat alakult ki, hogy a Máltai kollégák szinte részt vesznek az adott intézmény működtetésében és mindennapi életében, így a kapcsolatok ápolásához és az információgyűjtéshez már közvetlenül nincs szükség a játzásokra. Ez a fajta közvetlen tapasztalatszerzés, információgyűjtés annál is inkább fontos, mert így adekvát visszajelzést tudnak adni a program által érintett releváns szereplőknek a kistérségekben folyó szakmai munkáról. Ez a visszacsatolás több szintet is érint: a helyi megvalósítókat, a kiemelt kísérő programot ugyanúgy, mint a helyi intézményeket, döntéshozókat vagy akár az országos szakmapolitikát. A Mozgó Játzóterek által biztosított szakmai támogatás részeként a Máltai kollégák szükség esetén mediálnak is a különböző szereplők között: az egyes projektelemek megvalósítói között éppúgy, mint a megvalósítók és a helyi intézményrendszer, vagy akár a helyi lakosság között. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ez a nagyfokú rugalmasságot és adaptációs készséget kívánó, aprólékos munka nagyban segíti a szolgáltatások beágyazódását.

A Máltai Szeretetszolgálat munkatársai által végzett komplex szakmai támogatás kapcsán a legnagyobb kihívást a kollégák tevékenységének az a fajta kettőssége jelenti, hogy egyszerre vannak jelen mint támogatók (szakmai segítségnyújtás, kapacitáspótlás, karitatív tevékenységek) és mint ellenőrző külső szereplők (diszfunkciók feltárása, monitoring), ráadásul az olyasfajta szerepkör, mint a mediátor, határozott pártatlanságot követel meg tőlük. A helyzetet tovább nehezíti, hogy bár a kistérségi projektek megvalósítói „kötelesek” a kiemelt

⁹ Az Encsi kistérségben a gyerekesély program keretében Encs-Fügödön létrehozott biztos kezdet gyerekház és közösségi szolgáltatóház épületének fele az MMSZ tulajdonában van. A Kadarkúti kistérség központi településén, Kadarkúton 2012 ősze óta közösségi házat, a Bodrogközi kistérségben, Páciban pedig 2013 szeptembere óta tanodát működtet a szervezet. 2014 nyarán a Sellyei kistérségben található Hircsen nyitott közösségi házat a Szeretetszolgálat, Tarpán, a Vásárosnaményi kistérségben pedig az ősz folyamán kezdte meg működését egy ugyanilyen intézmény.

kísérő programmal együttműködni, a projektek gazdái a kistérségi társulások, ezért a közvetlen irányítási és munkáltatói jogköröket a kistérségek gyakorolják. Ráadásul a Mozgó Játsszóterek helyi érdekekkel és viszonyrendszerekkel átszőtt, ingoványos talajon mozognak, és ebben a közegben kell a munkatársaknak megtalálniuk azt az egyensúlyt, hogy egyszerre lehessenek a helyi önkormányzati és intézményi rendszerek támogató partnerei, valamint a leghátrányosabb helyzetű, marginalizált csoportok érdekeinek képviselői.

A Mozgó Játsszótereken dolgozó kollégák természetesen folyamatos szakmai támogatásban részesülnek feladataik elvégzése során. A projekt részeként a kistérségekben tevékenykedő munkatársak rendszeresen szakmai műhelyeken vesznek részt, ellátogatnak egymás kistérségeibe, részt vesznek a szomszédos kistérségekben szervezett játsszásokon. Ezek mellett munkájukat régiós mentorok is segítik. Elmondható, hogy a szoros szakmai együttműködés hatására a Máltai jelenlét mind a nyolc kistérségben azonos elvek és értékrendszer alapján szerveződik, jól lehet minden kistérségben más-más a munkatársak személyisége, a helyi viszonyrendszer, a Mozgó Játsszóterek és a Szeretetszolgálat beágyazottsága.

Ami a jövőt illeti, köztudott, hogy az uniós forrásokból megvalósuló projektek fenntartása mindig kérdéses a támogatási időszak lejárta után. Márpedig amennyiben a projektidőszak lezárulásával a kiépült szolgáltatások és plusz kapacitások megszűnnek, akkor gyakorlatilag hiábavaló volt a létrehozásuk, hiszen egy két-három éves projektidőszakon belül nem várható el – már csak a szolgáltatások természetéből fakadóan sem – jelentős javulás az érintettek helyzetében. Éppen ezért a Máltai Szeretetszolgálat, más programjaihoz hasonlóan, ez esetben is hosszú távú jelenlétet tervez, bízva abban, hogy az újabb pályázati kiírásoknak köszönhetően a kiemelt kísérő program és a kistérségi megvalósító szervezetek a jövőben is folytathatják munkájukat. Mivel a pályázati támogatás mellett a kezdetektől fogva szükség van külső forrásokra is a Mozgó Játsszóterek működésének finanszírozásához, további működtetésük is csak ilyen konstrukcióban képzelhető el. Erre a fajta jelenlétre mind a nyolc kistérségben nagy szükség lenne, a kiépült kapacitások továbbműködtetésével, illetve új szolgáltatások, programok bekapcsolásával – a Szeretetszolgálat saját elhatározása szerint addig folytatja a munkát, amíg az érintett kistérségek és települések nem válnak működőképes térségi egységekké a szegénység és a kirekesztés érdemi csökkentésének képessége szempontjából. A hosszú távú jelenlét alapját pedig a Mozgó Játsszóterek képezhetik, amik a lezáruló programok eredményeinek visszacsatolásával a megkezdett munka folytatására, újabb gyerekesély-pályázatok benyújtására, illetve más típusú finanszírozási lehetőségek felkutatására ösztönözhetik a kistérségeket. Hosszú távú működtetésük ezen felül azért is fontos, mert mobilitásuknak és komplex szakmai eszköztáruknek köszönhetően hatékonyan támogatják a hátrányos helyzetű településeken folyó munkát akár egész kistérségek szintjén. Emellett azt is bizonyították, hogy a helyi igényekre rugalmasan reagálva képesek működni, és ennek köszönhetően olyan fajta aktív segítségnyújtásra alapozott jelenlétet biztosítanak a kirekesztett közösségekben, amit azok elfogadnak, magukénak érznek.

Irodalom

- A Magyar Máltai Szeretetszolgálat *„Játszva megelőzni” Játsszótér – Játsszóház programjának módszertani útmutatója*, 2007. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Balipap Ferenc (1990): Ismerjük meg a settlementet! A magyarországi settlement története (II.) *esély*, (2), 1, 58–64. http://www.esely.org/kiadvanyok/1990_1/ismerjukmeg.pdf (utolsó letöltés: 2014. 11. 14.)
- Fehér Angéla – Marozsán Csilla – Pattermann Kinga (szerk.) (2011): *Jelenlét – módszertanmesék a telepi munkáról*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Ferge Zsuzsa (2001): A magyarországi szegénységről. *Info-társadalomtudomány*, 54, 17–26.
- Gazsó Ferenc – Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Gábos András – Szívós Péter (2002): A jövedelmi szegénység alakulása, a gyermekes családok helyzete, In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest: TÁRKI, 42–59.
- Gábos András – Szívós Péter (2010): Jövedelmi szegénység és anyagi depriváció Magyarországon. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi R riport 2010*, Budapest: TÁRKI, 58-81.
- Gálig Zoltán – Gyulai Edit – Vályi Réka (2002): *A Máltai játsszótér – szociológiai tanulmányok* –. Budapest: MMSZ Módszertani csoport. http://www.maltai.hu/data/nodes/5/file/Jatszoo_konyv.pdf (utolsó letöltés: 2014. 11. 14.)
- Kertesi Gábor – Varga Júlia (2005): *Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, Bwp. 2005/1. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet. <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/Bwp0501.pdf> (utolsó letöltés: 2014. 11. 14.)
- Pik Katalin (2001): *A szociális munka története Magyarországon (1817–1990)*, Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Szívós Péter – Tóth István György (2013): *Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban*. TÁRKI Monitor Jelentések 2012. Budapest: TÁRKI. http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf (utolsó letöltés: 2014. 11. 14.)